

Key words: mentor of academic group, upbringing work, formation of student's personality, agricultural and environmental higher educational establishments, scientific and methodological seminar on improvement of pedagogue's qualification.

УДК 37.091.12.011.3-051

Стрілець С.І.*

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті стверджується, що головне завдання створення моделі підготовки вчителів початкових класів інноваційними засобами – теоретично обґрунтувати і запропонувати практичну реалізацію концепції розвитку інноваційних технологій навчання. Визначено мету, завдання, окреслено зміст, етапи підготовки вчителів початкової ланки освіти інноваційними засобами.

У роботі заявлено, що запропонована модель стане інструментом досягнення високої якості вищої освіти відповідно до потреб розвитку особистості, економіки і суспільства на основі сучасних освітніх технологій.

Ключові слова: модель, підготовка вчителів початкових класів, інноваційні засоби.

Доцільність створення моделі зумовлено соціальним запитом, особистісно-креативним аспектом педагогічної освіти; вимогою нової соціокультурної ситуації, зазначеної дефіцитом особистісного початку у всіх сферах суспільного життя, зокрема і в освіті; орієнтацією якості підготовки сучасного вчителя початкових класів на реалізацію функцій, що забезпечують особистісний розвиток суб'єктів освітнього процесу на основі реалізації дидактико-методичного аспекту особистісно орієнтованої освіти.

Проблемі вдосконалення підготовки фахівців у системі вищої освіти приділяється сьогодні достатньо уваги. Останнім часом реалізується концепція неперервної освіти, яка передбачає зміни за трьома напрямками: чому вчити (зміст), у якій послідовності (структура) і яким способом (технологія). Аналіз наукової літератури свідчить про те, що система підготовки фахівця у вищій школі найбільш ефективна тоді, коли як її організаційно-методичний інструментарій використовуються різноманітні педагогічні технології. На сьогодні питання «технологічності» освітнього процесу розглядаються в низці педагогічних досліджень (І. Богданова, Н. Кузьміна, В. Сластьонін). Науковцями визначаються теоретичні основи та шляхи практичної реалізації педагогічної технології (В. Беспалько, О. Біда, О. Вовк, В. Гузєєв, І. Зязюн, М. Кларін, Г. Лаврентьев, М. Левіна, О. Пехота, І. Підласий, Г. Селевко, В. Сластьонін, Є. Улятовська). Крім того існують різні підходи до класифікації педагогічних технологій, що може стати окремим предметом дослідження (В. Беспалько, В. Гузєєв, Т. Давиденко, О. Кіяшко, І. Підласий, Г. Селевко, В. Сластьонін, А. Смирнов, Н. Фоменко, Т. Шамова, Ф. Янушкевич). Опубліковані численні роботи, що відображають досвід застосування модульного підходу до навчання на різних рівнях організації освітнього процесу (І. Прокопенко, І. Смолюк, Л. Соловійова, В. Тихомиров, П. Юцявічене).

Теоретично розроблено та обґрунтовано науковцями дидактичні умови формування готовності студентів до інновацій у педагогічній діяльності: збагачення змісту дисциплін педагогічного циклу знаннями з галузі педагогічної інноватики з метою формування готовності студентів до інновацій у педагогічній діяльності; активізація процесу формування готовності студентів до інновацій у педагогічній діяльності активними методами навчання (ділові ігри, теоретичні дискусії, кейс-метод,

* © Стрілець С.І.*

дебати, проблемні дискусії з висуненням проєктів). Водночас відсутня модель, яка б усувала наявні суперечності та відрізнялася повнотою розгляду.

Мета статті – обґрунтування і пошук ефективних засобів теоретико-методичної підготовки майбутніх учителів початкових класів засобами інноваційних технологій навчання до особистісно орієнтованої педагогічної діяльності.

Перехід шкіл і вишів на нові, більш вільні форми організації навчального процесу, зміна статусу багатьох закладів освіти, уведення нових навчальних планів, більш вільний вибір навчальних курсів та обсягів їх вивчення, створення нових технологій навчання, багаторівневе і диференційоване навчання зажадало збереження базової єдності освітнього простору, що дозволяє забезпечити єдиний рівень освіти, одержуваного студентами в різних типах освітніх установ, визначає стандартизацію освіти. Державний освітній стандарт є тим механізмом, який забезпечує існування єдиного в державі освітнього простору. Крім того стандартизація освіти викликана прагненням України увійти в систему світової культури, що вимагає при формуванні освіти обліку досягнень міжнародної освітньої практики. Це забезпечує українським громадянам визнання їхніх документів про освіту за кордоном.

У нашій країні ідея стандартизації освіти існувала ще за радянських часів. Хоча в СРСР не існувало поняття Державного освітнього стандарту, але його роль фактично виконували єдині навчальні плани. Вони надавалися республікам і були основою реальних навчальних планів шкіл та вишів. Навчальні програми і плани тих років відрізнялися зайвою ідеологізацією і фактично обмежували викладача в ініціативі, а студентів – у можливості вибору змісту освіти відповідно до своїх інтересів і здібностей. Однак таким чином була на практиці перевірена ідея освітніх стандартів. Уведення державного стандарту не означає підпорядкування навчального процесу жорсткому шаблону, а навпаки – відкриває широкі можливості для педагогічної творчості, створення навколо обов'язкового ядра змісту (чим є стандарт) варіативних програм, різноманітних технологій навчання, навчальних посібників. Державні освітні стандарти розробляються на конкурсній основі; уточнюються не рідше одного разу на десять років; установлюються законом; є обов'язковими для виконання всіма навчальними закладами країни незалежно від підпорядкування, типів і форм власності.

Разом із тим до сьогодні недостатньо дослідженими залишаються питання, пов'язані з теоретико-методологічним обґрунтуванням функціонування такої технології як компонента педагогічної системи. Не до кінця вивчено проблеми структурування навчального змісту в модульному навчанні. Поза увагою вчених залишаються умови, що забезпечують ефективність модульної організації навчання. Не розроблено критеріїв оцінювання ефективності модульної технології навчання в умовах вищої освіти.

Відтак з'являються необхідні передумови для розв'язання зазначених питань, що в свою чергу безперечно призведе до внесення змін у навчальний процес та педагогічну діяльність. «Слід зазначити, що поки що не розроблена загальна теорія навчального плану вищої школи, у тому числі вищої педагогічної школи, науково не обґрунтована основна спрямованість професійної підготовки вчителя» [1, с. 1].

Безумовно, в організації роботи з майбутніми учителями початкової школи слід ураховувати законодавчі та методологічні напрацювання в освітній сфері. Вони започатковані ще з 1993 р. у Державній програмі «Освіта. Україна XXI ст.», потім поширені в Законі України «Про освіту» 1996 р. і Законі України «Про загальну середню освіту» 1999 р. Зрештою в «Національній доктрині розвитку освіти» 2001 р. зазначено цілі та завдання кожного рівня освіти. У 2010-2011 рр. чинний Державний стандарт початкової школи було оновлено на засадах системного і компетентнісного підходів. 2003 року було прийнято Державний стандарт базової та повної середньої освіти, де вперше говорилося про готовність педагогів запровадити компетентнісний підхід

у систему освіти. До проекту Закону України «Про вищу освіту» (нова редакція) від 2011 р. внесено поняття компетентності. Зазначено, що це реалізаційні здатності особи, динамічна комбінація знань, розуміння, умінь, цінностей, інших особистих якостей, що описують результати навчання за освітньо-професійною, освітньо-науковою програмами і лежать в основі кваліфікації випускника [2; 4; 5; 6].

Оскільки освітній простір потребує високої якості спеціаліста, який асоціюється з цілями Болонського процесу (академічна мобільність, визнання дипломів, введення кредитних систем, інваріативні технології навчання і керування знаннями). Крім того змінюється соціально-економічна ситуація в Україні. Відтак виникає необхідність модернізації освіти, переосмислення теоретичних підходів і накопиченого практичного досвіду роботи вищих навчальних закладів. Реалізації цих пріоритетних вимог сприяють педагогічні інновації. Як істотний елемент розвитку освіти інновації виражаються в тенденціях накопичення і впровадження нововведень в освітній процес, що в сукупності призводить до якісних змін його змістових і технологічних аспектів. На сьогодні трансформація змісту освіти відбувається, як уже зазначалося, насамперед з урахуванням компетентнісного підходу. У сфері педагогічної освіти він також актуальний, бо, як зазначила О. Пометун, систему компетентностей в освіті загалом складають такі: «ключові – тобто надпредметні (міжпредметні) компетентності, які визначаються як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культурно доцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи відповідні проблеми, загальногалузеві, предметні» [3, с. 66]. Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, державні служби проводять відповідну роботу щодо реформування освіти, нормативні ж документи визначають цілі і завдання вдосконалення підготовки майбутніх учителів до застосування інноваційних технологій [7].

Використовуючи метод моделювання, на основі вихідних принципів теорії моделювання (В. Загвязинський, В. Кушнір, В. Макаренко, В. Штофф) і сукупності методологічних підходів (компетентнісний, професійно-особистісний й інтегративно-діяльнісний), урахуваючи сучасну освітню парадигму, рекомендації Європейської комісії, було розроблено модель підготовки вчителів початкових класів засобами інноваційних технологій навчання, у якій відображено компоненти, шляхи удосконалення та сучасні тенденції її розвитку. Обґрунтовано шляхи творчого використання прогресивних ідей національного досвіду в сучасних умовах реформування української освітньої системи.

На основі аналізу літературних джерел та практики підготовки фахівців у вищій педагогічній школі [8; 9] обґрунтовано теоретичні засади модернізації професійної підготовки сучасного вчителя: оновлення змісту та навчально-методичного забезпечення професійної та світоглядно-методологічної підготовки; розробку нових технологій підготовки фахівця у вищій педагогічній школі, у яких знаходить відбиття рівень розвитку теорії і методики професійної освіти та кращий досвід викладання; опанування сучасних інформаційних технологій; створення необхідних умов для підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації учителів, зокрема модераторських центрів для задоволення освітніх потреб учителів; особиста зорієнтованість підготовки майбутнього вчителя на успішне розв'язання завдань початкової школи. Визначено мету – підготовка майбутнього вчителя початкової школи до використання засобів інноваційних технологій навчання.

Розроблена модель процесу підготовки вчителів початкових класів засобами інноваційних технологій навчання передбачає реалізацію в навчально-виховному процесі відповідних організаційно-педагогічних умов.

Теоретико-методологічною основою створення моделі стали ідеї теорії цілісного підходу до розгляду педагогічного процесу (С. Архангельський, І. Підласий, Г. Саранцев,

І. Сергеев, В. Томашевський), ідеї системного підходу (В. Кушнір, О. Савченко, Е. Юдін), ідеї особистісного підходу (І. Бех, А. Нісімчук, О. Пехота, С. Подмазін, В. Сериков), ідеї технологічного підходу (В. Бондар, І. Прокопенко, І. Смолюк, М. Фіцула), основні положення гуманістичного підходу (І. Балл, О. Петрашук), ідеї контекстного підходу (А. Вербицький), компетентнісного підходу (М. Вашуленко, О. Пометун).

В основу розробки авторської моделі покладені такі принципи:

- цілісності і системності, що реалізується через вироблення спільних підходів до відбору змісту підготовки майбутнього вчителя початкової школи інноваційними засобами;

- відкритості та динамічності, що здійснюється за допомогою забезпечення адекватності та релевантності навчально-дослідницького професійно орієнтованого середовища цільовим установкам процесу формування готовності майбутнього педагога до інноваційної діяльності;

- самоактуалізації, реалізований за допомогою активізації процесу інноваційного розвитку студента в умовах підготовки майбутнього вчителя початкової школи інноваційними засобами;

- поліфункціональності, що забезпечує вплив рівня сформованості готовності до інноваційної використання інноваційних засобів на якість вирішення професійно орієнтованих навчально-дослідницьких завдань.

Процес нетрадиційної (інноваційної) підготовки вчителя будувався на основі цілісного, системного підходу, який дозволяв розглядати всі дидактичні методи як засоби професійного становлення майбутнього вчителя. Підвищення результативності особистісно орієнтованого навчання та успішне впровадження інновацій, особистісно орієнтованих, інтерактивних технологій навчання вирішувалося в контексті формування професійної готовності, зокрема її важливої складової – готовності студентів – майбутніх вчителів початкової школи – до інноваційної професійної діяльності в початковій школі.

Отже, головними чинниками професійної підготовки сучасного вчителя початкової школи, що впливають на становлення його особистості, є осучаснення змісту, форм і методів професійної підготовки, застосування різноманітних технологій навчання, особистісно зорієнтований характер підготовки. Представлено концептуальні основи інноваційної моделі підготовки вчителя початкової школи на основі ідей і принципів інтегрованої системи педагогічної освіти та інформаційних процесів пізнання і навчання. Знання студентів з галузі базової педагогічної науки на всіх етапах підготовки майбутнього вчителя початкових класів поглиблюються і доповнюються професійно-методичними знаннями під кутом зору майбутньої професійної діяльності. Під час моделювання враховано, що в сучасному світі пред'явлення студентові готових, систематизованих знань для засвоєння вимагає врахування їх постійної зміни, доповнення та уточнення. У системі педагогічної освіти відбувається активний пошук нових підходів, форм і методів роботи. Сенс цих пошуків полягає в тому, щоб побудувати сучасні моделі освітньої діяльності в системі підвищення кваліфікації, спрямовані на підготовку вчителя до роботи в нових умовах.

Модернізація системи освіти, зокрема професійно-педагогічної підготовки учителя початкових класів, вимагає нових методологічних орієнтирів для досягнення інтеграції освітніх та професійних складових з метою забезпечення спадкоємності навчання у вищій і середній школі, розробки стратегії та тактики власної індивідуальної цілісної методики і прийомів навчання майбутніх педагогів у мінливих умовах. У ВНЗ основним мотивом до навчання, отримання освіти, самовдосконалення у студентів постає прагнення набути певної спеціальності, що дозволяє підвищити свій соціальний статус і затвердити себе в суспільстві.

У результаті аналізу було визначено такі показники готовності педагога до інноваційної діяльності:

- усвідомлена потреба упровадження педагогічних інновацій на рівні власної педагогічної практики;
- інформованість про інноваційні педагогічні технології, новаторські методики роботи;
- бажання створювати власні творчі (продуктивні) завдання, методику, проводити експериментальну роботу;
- готовність до подолання труднощів як змістового, так і організаційного плану;
- наявність практичних умінь із засвоєння педагогічних інновацій та створення нових.

Ураховуючи досвід компонентно-структурного дослідження педагогічних систем С. Архангельського, Ю. Бабанського, Н. Кузьміної, виділяємо три структурні компоненти, що представляють єдність складових елементів підготовки вчителя початкових класів засобами інноваційних технологій.

1. Ціннісно-цільовий компонент полягає в урахуванні замовлення суспільства, мети, завдань, стійкій професійній спрямованості на професійно-педагогічну діяльність, що визначає спрямованість на професійне становлення особистості.

2. Змістово-діяльнісний компонент становить систему знань щодо професійної, психолого-педагогічної діяльності, фундаментальних і предметно-педагогічних дисциплін, що розкривають зміст майбутньої професійної діяльності, систему професійних умінь і навичок творчої діяльності майбутнього вчителя, систему педагогічно-професійних форм, методів і засобів інноваційних технологій навчання, що забезпечують успішне становлення майбутнього професіонала у світлі сучасно плінних умов діяльності, а також етапи підготовки – діагностично-мотиваційний, активно-розвивальний, оцінювально-результативний.

3. Контрольно-рефлексивний компонент визначає рівень розвитку оцінки та самооцінки, розуміння відповідальності за результати своєї педагогічної діяльності та подальше її переосмислення, спираючись на критерії сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до використання засобів інноваційних технологій навчання. Щоб перевірити рівень сформованості та становлення особистісно-професійних якостей, використовуються різні види контролю – поточний, підсумковий.

Ціннісно-цільовий компонент характеризує соціальне замовлення, мету і завдання дослідження. Соціальне замовлення на підвищення якості професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів містить вимоги держави та суспільства до формування у студентів професійної компетентності. Це визначає мету і завдання освітнього процесу, які реалізуються відповідно до Державного освітнього стандарту.

Мета – підготувати майбутніх учителів початкових класів до використання засобів інноваційних технологій навчання. Конкретизація мети процесу формування інноваційної компетентності в майбутніх учителів початкових класів дозволила визначити його завдання – сформулювати: ціннісне ставлення майбутніх учителів початкової школи до використання засобів інноваційних технологій; теоретичні уявлення про інноваційні технології навчання та можливість їх адаптації до інноваційних ситуацій професійної діяльності в початковій школі і ВНЗ.

Основа моделі – змістово-діяльнісний компонент, що включає сукупність і взаємозв'язок предметів, через які формується компетентність студента. Він представлений двома модулями: предмети інформаційної підготовки, які виконують базову і системоутворювальну функції в підготовці студентів у галузі інформаційних і комунікаційних технологій, і предмети професійної підготовки, які, з одного боку, мотивують і націлюють студентів на оволодіння сучасними технологіями, а з іншого –

є змістовою, методичною та експертною базою для їх застосування. Структура змісту досліджуваного процесу може бути представлена взаємопов'язаними блоками: загальнопедагогічним, педагогічним, методичним, спеціальним наочним. У кожному блоці є діяльність, спрямована на формування всіх виділених компонентів інноваційної компетентності вчителів початкових класів – мотиваційно-оцінної, пізнавально-орієнтовної та операційно-технологічної.

Функцією змістово-діяльнісного компонента досліджуваної моделі є виконання ним ролі предмета пізнавальної діяльності педагога і студента, засобу їх практичної діяльності і засобу управління їх розвитком.

Модель підготовки вчителів початкової школи передбачає застосування широкого арсеналу методів, засобів і форм організації навчання, представлених у змістово-діяльнісному компоненті, що виконує функцію передачі і відтворення змісту реалізованого процесу. У процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів використовуються не тільки методи (бесіди, дискусії та ін.), традиційні засоби (підручники, навчальні посібники, наочності тощо) і форми організації навчання (лекції, семінарські, практичні та лабораторні заняття, педагогічна практика тощо), характерні для вищої школи, але й інноваційні методи (ранжування, стимулювання, педагогічні спостереження, телекомунікаційні проекти), форми (педагогічний диктант, проблемне обговорення, навчально-тренувальні ігри, дистанційна телеконференція тощо) і засоби (інтерактивний методичний комплекс, електронні енциклопедії, підручники, інтернет-ресурс тощо).

Контрольно-рефлексивний компонент моделі підготовки вчителів початкових класів припускає оцінку викладачами і самооцінку студентами досягнутих у процесі навчання результатів, їх установлення відповідно до поставлених завдань, виявлення причин відхилень і внесення за необхідності коректив у педагогічну діяльність.

Особливостями цієї моделі є інтегративність (в організаційному аспекті – взаємозв'язок компонентів моделі, що відображають логіку досліджуваного процесу і забезпечують можливість його всебічного перегляду при співвіднесенні мети і результату; у змістово-діяльнісному – взаємозв'язок предметів загальнопрофесійного і предметного циклів підготовки); амбівалентність (єдність фундаментальної та прикладної педагогічної підготовки); адаптивність (приспосованість моделі до підготовки вчителів початкових класів). Перспектива подальших досліджень – перевірка ефективності розробленої моделі в навчально-виховному процесі ВНЗ.

Література:

1. Абдуллина О. А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования: для пед. спец. высш. учеб. заведений.* – 2-е изд., перераб. и доп. / Абдуллина О. А. – М. : Просвещение, 1990. – 208 с.
2. Закон України «Про вищу освіту» № 2984-III, із змінами від 19 січня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1060-12>.
3. Пометун О. І. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти / О. І. Пометун // *Рідна школа.* – 2005. – № 1. – С. 65–69.
4. Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні: Указ Президента України від 30 верес. 2009 р. // *Урядовий кур'єр.* – 2010. – 30 верес. – С. 2.
5. Про освіту (Закон України «Про освіту»). – К. : Генеза, 1996. – 36 с.
6. Проект Закону України «Про вищу освіту» (нова редакція) від 2011 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.html.
7. Рибачук А. В. Впровадження інноваційних технологій з метою інтенсифікації навчання у вищих навчальних закладах [Текст] / А. В. Рибачук // *Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / ред. кол. Г. Г. Філіпчук [та ін.].* – Чернівці, 2007. – Вип. 330 : Педагогіка та психологія. – С. 161–166.

8. Робоча програма курсу «Загальні основи педагогіки» для студ. стаціонару спец. «Початкове навчання» / Укл. Г. Г. Кіт. – Вінниця, 2005. – 57 с.
9. Робоча програма курсу «Основи наукових досліджень» для студентів стаціонару спец. «Початкове навчання» / Укл. Г. Г. Кіт. – Вінниця, 2005. – 46 с.

Стрилець С.І.

ПОДГОТОВКА УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ ИННОВАЦИОННЫМИ СРЕДСТВАМИ

В статье утверждается, что главная задача создания модели подготовки учителей начальных классов инновационными средствами – теоретически обосновать и предложить практическую реализацию концепции развития инновационных технологий обучения. Определены цель, задачи, изложено содержание, этапы подготовки учителей начального звена образования инновационными средствами.

В работе заявлено, что предложенная модель станет инструментом достижения высокого качества высшего образования в соответствии с потребностями развития личности, экономики и общества на основе современных образовательных технологий.

Ключевые слова: модель, подготовка учителей начальных классов, инновационные средства.

Strilets S.I.

PRIMARY TEACHERS TRAINING BY MEANS OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES

The article states that the main objective of creating the model of primary school teachers' training by means of innovative tools is to substantiate theoretically and to propose practical implementation of the concept of development of innovative learning technologies. It is defined goals, objectives, presented the contents, preparation stages of teachers of primary school by innovative means.

The paper states that the proposed model will be a tool for achieving high quality of higher education in accordance with the development needs of the individual, the economy and society based on modern educational technology.

In the article it is confirmed that the main task of creating the model of Primary Teachers training by innovative means is to substantiate theoretically and to work out practically the conception of innovative learning technologies. Its aim and tasks are determined, the contents, stages of primary teachers training by innovative means are defined.

The offered model will promote rising of higher education level according to the demands of personality development, economics and society on the basis of educational technologies.

Base of model is content and activity component, which includes a set and the relationship of subjects through which forming student's competence. It includes two modules: the subjects of informational preparation that implement the basic and system forming functions in training students in the field of information and communication technologies and subjects of professional training, which on the one hand, motivates and guides students to master modern technologies, on the other hand, are contextual, methodological and expert basis for their application.

The peculiarities of the model are: integrative (organizational aspect - the relationship of the components of the model, that reflect the logic of the process and provide an opportunity to view it at its full correlation and outcome objectives, content and activity - relationship of general professional subjects and subject training cycles); ambivalence (unity of basic and applied pedagogical training); adaptability (fitness of model to the primary school teachers' training).

Key words: model, primary teachers' training, innovative means.